

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το βιβλίο της Μάχης Ξενάκη είναι διπλά σημαντικό. Πρώτον, επειδή είναι φυσικά ένα βιβλίο που μόνο η ίδια θα μπορούσε να έχει γράψει: το βιβλίο μιας κόρης για έναν πατέρα. Εξ ου και ο τίτλος του στα γαλλικά, *Un père bouleversant*, του οποίου η απόδοση στα ελληνικά δεν είναι διόλου αυτονόητη. Γνωρίζουμε ότι ο Ιάννης Ξενάκης δεν είχε εύκολα νιάτα, αφού αναγκάστηκε να φύγει παράνομα από την Ελλάδα, λόγω της συμμετοχής του, ως κομμουνιστή, στην Αντίσταση και στα Δεκεμβριανά. Ωστόσο, αφού εγκαταστάθηκε στη Γαλλία και παντρεύτηκε τη Φρανσουάζ Γκαργκούιγ (Françoise Gargouil) –που έμελλε να γίνει γνωστή συγγραφέας– κατάφερε να δημιουργήσει οικογένεια. Η Γαλλία (μιλούσε γαλλικά χάρη στην γκουβερνάντα του) υπήρξε η δεύτερη πατρίδα του – θα μπορούσε να είχε επιστρέψει στην Ελλάδα το 1974, μετά την πτώση της δικτατορίας, όπως τόσοι άλλοι πρόσφυγες του ελληνικού Εμφυλίου, αλλά η ελληνική κυβέρνηση έκανε ελάχιστα για να τον φέρει πίσω· κι επίσης, γι' αυτόν ήταν ήδη αργά. Η Μάχη, το μοναδικό τους παιδί, γεννήθηκε το 1956. Λόγω του δύσκολου παρελθόντος τόσο του Ιάννη όσο και της Φρανσουάζ, αλλά και λόγω των συχνών ταξιδιών του Ιάννη, από τη δεκαετία του 1960 και μετά, όταν η φήμη του άρχισε να μεγαλώνει, η οικογενειακή τους ζωή θα μπορούσε να είναι αρκετά

περίπλοκη. Παρ' όλα αυτά, «ο οικογενειακός πυρήνας που μόλις είχε δημιουργηθεί, σχεδόν ερήμην τους, καθώς δεν είναι κάτι που γνώρισαν πραγματικά στη δική τους παιδική ηλικία, τους κάνει να ανακαλύψουν άγνωστες χαρές της ζωής, που καταφέρνουν να απολαύσουν. Κάποιες φορές», γράφει η Μάχη Ξενάκη.

Το τελευταίο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στον «πατέρα». «Θυμάμαι έναν πατέρα στοργικό και προστατευτικό, που ανακαλύπτει με χαρά την πατρότητα, όσο προχωρά η γνωριμία μας», διαβάζουμε· ομοίως, μαθαίνουμε ότι, παρά τον έντονο εσωτερικό του κόσμο και τον χρόνο που αφιέρωνε στη δουλειά, ο Ιάννης Ξενάκης έπαιξε τον ρόλο του παππού όταν γεννήθηκαν τα τρία παιδιά της Μάχης. Σε αυτό το κεφάλαιο, ανακαλύπτουμε ξανά τις έντονες διακοπές που προσέφερε ο Ιάννης στη Φρανσουάζ και στη Μάχη, στην Κορσική – ένα υποκατάστατο της Ελλάδας, όπου έχτισε αργότερα ένα σπίτι. Η Φρανσουάζ Ξενάκη μιλάει επίσης γι' αυτές τις διακοπές στο βιβλίο της, με τον εύγλωττο τίτλο *Moi j'aime pas la mer** (Εγώ δεν αγαπώ τη θάλασσα). Και η Μάχη Ξενάκη είχε ήδη αναφερθεί σε αυτές σε ένα βιβλίο που δημοσίευσε αμέσως μετά τον θάνατο του πατέρα της, όπου περιγράφει ένα στιγμιότυπο, κάνοντας έναν παραλληλισμό με τα ξενακικά πολύτοπα: «Η καταιγίδα ξεσπά στη μέση της νύχτας. Ο ήχος της βροντής είναι στην αρχή μακρινός. Οι τρεις μας είμαστε στη σκηνή και μετράμε τα δευτερόλεπτα. Η σκηνή κατά διαλείμματα φωτίζεται. Πορτοκαλιά, μαύρη, πορτοκαλιά, μαύρη. Η βροχή αρχίζει να μπαίνει μέσα. Η καταιγίδα μαινεται από πάνω μας. Εκκωφαντικά κρουστά. Ο πατέρας μου είναι σαν τρελός, πρέπει να βγει, πρέπει να πάει να δει. Τον ακολουθώ. Σύντομα γινόμαστε μούσκεμα, εκείνος τρέχει προς την κορυφή του βουνού. Μ' έχει ξεχάσει. Τρέχει σαν να θέλει να μπει μέσα στον ουρανό, γεμά-

---

* François Xenakis, *Moi j'aime pas la mer*, Balland, 2004. Πολλά από τα βιβλία της Françoise Xenakis έχουν μεταφραστεί στα ελληνικά, αλλά όχι αυτό.

το αστραπές και ήχους».* Σε αυτό το κεφάλαιο, η Μάχη Ξενάκη μιλάει επίσης για τη φιλοσοφία του πατέρα της, στις πιο σκοτεινές του στιγμές: «Είμαστε μετεωρίτες, γιατί ο χρόνος περνά τόσο γρήγορα, που σύντομα θα εξαφανιστούμε όλοι», της έλεγε. Και διηγείται πώς ο πατέρας της επέμενε να ασχοληθεί η ίδια με τα μαθηματικά, παρ' όλο που είχε ήδη δηλώσει το ενδιαφέρον της για τη ζωγραφική – πολλά χρόνια αργότερα, είναι ο Ulysse, ο γιος της, που θα ασχοληθεί με τα μαθηματικά. Αυτή η επιμονή του Ιάννη υπήρξε μάλλον πηγή σύγκρουσης, για την οποία ο ίδιος καταθέτει μια μαρτυρία, σε ένα μουσικό έργο του· το 1972, συνέθεσε το *Εριδανός*, το οποίο το αφιερώνει «στη Μᾶα μου» (Μάχη) – τίτλο για τον οποίο γράφει: «*Εριδανός* είναι το όνομα ενός αρχαίου ποταμού στην Αθήνα, που έχει πλέον εκλείψει, και ενός αστερισμού στο νότιο ημισφαίριο. Σημαίνει “φιλονικία”». Τελικά, η Μάχη κατάφερε να γίνει καλλιτέχνης, χάρη σε ένα ταξίδι στη Νέα Υόρκη, με τον μελλοντικό σύζυγό της, τον Νταβίντ, όπου ανακάλυψε το έργο της Λουίζ Μπουρζουά (Louise Bourgeois).

Το βιβλίο της Μάχης Ξενάκη είναι επίσης σημαντικό γιατί είναι το βιβλίο μιας καλλιτέχνης, η οποία ενδιαφέρεται για τη δημιουργική διαδικασία εκ των έσω. Από αυτή την άποψη, επεκτείνει την έρευνα που πραγματοποίησε για τη Λουίζ Μπουρζουά σε ένα προηγούμενο βιβλίο της.** Όχι μόνο παρέχει ανεκτίμητες πληροφορίες για τα μουσικά και αρχιτεκτονικά έργα του Ιάννη Ξενάκη, μελετώντας τα σκίτσα του –ένα μεγάλο μέρος του αρχείου Ξενάκη βρίσκεται σήμερα στο σπίτι της και το φροντίζει, καθώς και το μοιράζεται με την κοινότητα των ερευνητών του Ξενάκη–, αλλά και συσχετίζει, με απροσδόκητους τρόπους, ορισμένες λεπτομέρειες (βιογραφικές ή άλλες) με τα έργα, δείχνον-

---

* Măkhi Xenakis, *Laisser venir les fantômes*, Actes Sud, 2002, σ. 40.

** Măkhi Xenakis, *Louise Bourgeois, l'aveugle guidant l'aveugle*, Actes Sud, 2008.

ντας έτσι την προέλευση των δημιουργικών διαδικασιών. Στο Κεφάλαιο 1, για παράδειγμα, γράφει: «Όσο είμαι μικρή, ο πατέρας μου μου διηγείται συχνά αυτή την ιστορία: η μητέρα του κάθεται μπροστά σε έναν καθρέφτη και φαίνεται να έχει ξεχάσει ότι ο ίδιος παίζει δίπλα της. Βουρτσίζει τα μακριά της μαλλιά, αργά, κι έπειτα, απότομα, βγάζει μια τρομερή κραυγή που δεν σταματά και που αντηχεί σε ολόκληρο το σιωπηλό σπίτι. Κάθε φορά, έχω την εντύπωση πως ξαναζει, νιώθοντας τον ίδιο πόνο, εκείνη τη στιγμή και πως συνεχίζει να ψάχνει τη σημασία της», αναζητώντας αυτή την κραυγή –ενδεχομένως– στη «φρικτή κραυγή» του βαρύτονου στην αρχή του *Άις*.*

Το κεφάλαιο 4, με τίτλο «Η γένεση», είναι το πλουσιότερο σε συνεισφορές αυτού του είδους, αλλά και το μακροσκελέστερο. Η Μάχη Ξενάκη μελετά εδώ τη μετάβαση από τα πρώιμα έργα (στα οποία ο Ιάννης Ξενάκης δοκιμάζει το μπαρτοκικό σχέδιο) στα πρώτα πιο αφηρημένα έργα. Κι είναι αλήθεια ότι αυτή η μετάβαση συναρπάζει τόσο τους ερευνητές όσο και το ευρύ κοινό, γιατί το άλμα μοιάζει γιγαντιαίο, ενώ στην πραγματικότητα, αν βάλει κανείς δίπλα-δίπλα γεγονότα που συνήθως είναι εντελώς ξέχωρα μεταξύ τους, δείχνει σχεδόν αυτονόητο. Ένα απλό παράδειγμα που αναφέρεται στις αρχιτεκτονικές καινοτομίες της εποχής: τα περίφημα «φρέατα φωτός» στο μοναστήρι της La Tourette. Η Μάχη Ξενάκη είχε ακούσει τον πατέρα της να μιλάει για «μπιτόνια ελαιόλαδου από την Αλγερία»: «Όταν πρόσφατα ρωτώ τη μητέρα μου αν θυμάται τη μάρκα εκείνου του λαδιού,

---

* Με βάση μια συνέντευξη που έδωσε ο Ξενάκης στον Enzo Restagno, μπορούμε να πούμε ότι αυτή η κραυγή είναι επίσης η κραυγή των πουλιών μύχων, που «στροβιλίζονται και βγάζουν τρομακτικές φωνές. Ακούγονται σαν παιδιά που δολοφονούνται» (Ιάννης Ξενάκης στο Enzo Restagno, «Un'autobiografia dell'autore raccontata da Enzo Restagno», στο Enzo Restagno (επιμ.), *Xenakis*, Torino, EDT/Musica, 1988, σ. 58). Οι δύο ερμηνείες δεν είναι καθόλου ασυμβίβαστες!

μου απαντά αμέσως: "Ναι! Puget". ... Ψάχνω, λοιπόν, τις αντίστοιχες εικόνες και βρίσκω γρήγορα μια διαφήμιση της εποχής που αναπαριστά ένα χάρτινο μπιτόνι λαδιού Puget. Έτσι, εκείνο το αινιγματικό σκίτσο, που συναντώ τακτικά ξεφυλλίζοντας τις σελίδες των σημειωματαρίων του πατέρα μου, αποκτά αμέσως ένα νέο νόημα». Άλλη μια απροσδόκητη σύνδεση: τα σκίτσα για τα γκλισάντο του έργου *Μεταστάσεις* θυμίζουν το *Μεγάλο κύμα έξω από την Καναγκάβα* του Χοκουσάι (Hokusai), το οποίο βρισκόταν σε μια καρτ ποστάλ στο στούντιο του Ιάννη Ξενάκη. Το κεφάλαιο αυτό εξετάζει επίσης λεπτομερώς τη γένεση του έργου που ο Ξενάκης θεωρούσε ως το *opus 1* του, του *Μεταστάσεις*. Η Μάχη Ξενάκη δείχνει πώς ο πατέρας της πέρασε από το σχέδιο για ένα έργο με τίτλο *Πυροβασία*, το οποίο επρόκειτο να αποτελέσει μέρος του πρώιμου τρίπτυχου *Αναστενάρια*, στο *Μεταστάσεις*. Και συνοψίζει το μεγάλο άλμα προς τα εμπρός αυτής της γένεσης με την ακόλουθη φράση: «Επί μήνες, [ο Ιάννης Ξενάκης] απομακρύνεται οικειοθελώς από τα συναισθήματά του για να βουτήξει με τα μούτρα σε όλα όσα μπορούν να κατασκευάσουν μια νέα μουσική και μια νέα αρχιτεκτονική, χάρη στα μαθηματικά». Το κεφάλαιο 5, που ασχολείται με τα ώριμα έργα, είναι επίσης πλούσιο σε γόνιμες συγκρίσεις. Για παράδειγμα, η ενότητα που είναι αφιερωμένη στο ενδιαφέρον του Ιάννη Ξενάκη για τη φύση, παραθέτει σλάιντ του με απανθρακωμένα κλαδιά κορσικανού μακί δίπλα από σκίτσα με τις περίφημες «δενδρώσεις» που χρησιμοποίηι στη δεκαετία του 1960 για να συνθέσει μουσική.

Είναι βέβαια δύσκολο να διακρίνει κανείς, σε αυτό το βιβλίο, αυτό που ανήκει στη Μάχη Ξενάκη, την κόρη του Ιάννη Ξενάκη, η οποία συνεχίζει να πραγματοποιεί την εργασία του πένθους, και στη Μάχη Ξενάκη, καλλιτέχνη, η οποία ερευνά τις δημιουργικές διαδικασίες και της οποίας τα καλλιτεχνικά έργα έχουν γεμίσει, τα τελευταία χρόνια, με τη μορφή του (απόντος) ματιού του πατέρα της, όπως η ίδια εξηγεί. Μπορούμε να φανταστούμε

ότι αν ο Ιάννης Ξενάκης είχε τη δυνατότητα να το διαβάσει, θα είχε μείνει έκπληκτος με τον τρόπο που ξετυλίγεται το μυστήριο της δημιουργικότητάς του· ταυτόχρονα, μπορούμε να τον φανταστούμε να ρωτά αμέσως: «Κι εσένα, κόρη μου, τι σε ωθεί στη δημιουργία;» Η σειρά μπορεί να συνεχιστεί έτσι σε μία εξαιρετικά εφευρετική σπείρα...*

Το βιβλίο αυτό εκδίδεται με αφορμή την άφιξη στην Αθήνα (Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Ιούνιος 2023) της μεγάλης έκθεσης για την εκατονταετηρίδα του Ξενάκη (Philharmonie de Paris, 2022), της οποίας η Μάχη Ξενάκη ήταν συν-επιμελήτρια – έχει γίνει σαφές, από τα λίγα που ειπώθηκαν εδώ, ότι η Μάχη Ξενάκη αφιερώνει μεγάλη ενέργεια για να διαδοθεί το έργο του πατέρα της. Συμπληρώνει όμως και ένα κενό στην ελληνική βιβλιογραφία.** Η έκδοση κατέστη δυνατή χάρη στις εκδόσεις Αλεξάνδρεια. Η εξαιρετική μετάφραση της Ροζαλί Σινοπούλου βασίζεται στη δεύτερη έκδοση του βιβλίου.

ΜΑΚΗΣ ΣΟΛΩΜΟΣ
Σεπτέμβριος 2023

---

* Ο Ξενάκης έγραψε ένα πολύ όμορφο κείμενο για την έννοια της σπείρας: «L'univers est une spirale», *Le Nouvel Observateur*, αρ. 1020, 1984 (στο Iannis Xenakis, *Kéleütha*, L'Arche, 1994).

** Εκτός από μερικά επιστημονικά άρθρα σε εξειδικευμένα περιοδικά, υπάρχουν σήμερα μόνο τρία ελληνικά βιβλία αφιερωμένα στον Ξενάκη, με χρονολογική σειρά: Χρήστος Τσανάκας, *Ιάννης Ξενάκης. Η μουσική των άστρων, futura*, 2001· Μάκης Σολωμός, *Ιάννης Ξενάκης. Το σύμπαν ενός ιδιότυπου δημιουργού*, Αλεξάνδρεια, 2008· Ελισάβετ Κιουρτσόγλου, *Ιάννης Ξενάκης. Για τον ρυθμό στην αρχιτεκτονική*, Νεφέλη, 2023. Όσον αφορά τα κείμενα του Ξενάκη, υπάρχει το βιβλίο *Κείμενα περί μουσικής και αρχιτεκτονικής* (επιστ. επιμ. Μάκης Σολωμός, μτφρ. Τίνα Πλυτά, Ψυχογιός, 2001), καθώς και η μετάφραση των συνομιλιών με τον Bálint A. Varga (*Συνομιλίες με τον Ιάννη Ξενάκη*, Ποταμός, 2004).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εδώ και πολλά χρόνια, έχω αυτή την παράξενη και επιτακτική αίσθηση ότι πρέπει να δώσω πνοή σε τούτο το νέο βιβλίο για τον πατέρα μου, ένα βιβλίο που με απασχολεί υπόγεια για καιρό. Μου χρειάστηκαν, ωστόσο, πολλά χρόνια μέχρι να βρω τον δικό μου δρόμο, τη δική μου θέση. Γιατί, τώρα που τα πράγματα αρχίζουν να ξεκαθαρίζουν και να αποφορτίζονται, να πρέπει εγώ να καταβυθιστώ ξανά στο παρελθόν του πατέρα μου και, συνεπώς, και στο δικό μου;

Από τον χαμό του και μετά –και να που έχουν περάσει πια πάνω από δεκατρία χρόνια–, η διεργασία του πένθους μεταμορφώνεται διαρκώς. Από την αρχική κατάσταση του κλονισμού, μπροστά σε αυτή την αδιανόητη απουσία που δημιουργεί ο θάνατος, στην απέραντη θλίψη που εισβάλλει στα πάντα, μέχρι εκείνες τις μακρινές χαρούμενες αναμνήσεις που αναδύονται άξαφνα και μαλακώνουν τις τόσο βαριές στιγμές του τέλους. Κι έπειτα, η ζωή που επανέρχεται, γλυκά, και το γεγονός ότι, παράλληλα με τη δουλειά μου, που συνεχίζει να εξελίσσεται, συναντώ ολοένα πιο συχνά το έργο του, που μου είναι ανέκαθεν τόσο οικείο και που, αναντίρρητα, συνιστά το θεμέλιο όσων είμαι.

Αν συναναστρέφομαι τόσο συχνά το σύμπαν του σήμερα, αυτό συμβαίνει επειδή, από τον θάνατό του και μετά, προσπα-

θούμε, εγώ και η μητέρα μου, να τιμούμε τη μνήμη του και να ανταποκρινόμαστε στα αιτήματα που μας έρχονται από κάθε γωνιά του κόσμου. Αυτό συμβαίνει επίσης επειδή, από την απώλειά του και μετά, και σαν αυτό να συμβαίνει ερήμην μου, καταβυθίζομαι τακτικά στα προσωπικά του σημειωματάρια, στις επιστολές και στα αρχεία του. Δεν το κάνω μόνο για να νιώσω τη θεσπέσια ευχαρίστηση του να ξανασυναντώ θραύσματα της παρουσίας του· μα –κάθε φορά– έχω την εντύπωση ότι ανακαλύπτω, σε αυτά, θησαυρούς που μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε καλύτερα τη γένεση του έργου του. Δεν είμαι μουσικός, μουσικολόγος ή μαθηματικός – άλλοι είναι και μιλούν πολύ ωραία για τη δουλειά του απ’ αυτές τις σκοπιές. Τούτο το βιβλίο επ’ ουδενί δεν εξαντλεί το γιγάντιο έργο του· η ζωή μου δεν θα έφτανε για να φέρω σε πέρας κάτι τέτοιο. Εξερευνώ, μονάχα, τη γένεση του έργου του κι έπειτα διάφορα πεδία, διάφορες εποχές με το δικό μου βλέμμα.

Θα ήθελα, τώρα που έγινα μητέρα, να προσπαθήσω να κατανοήσω το πώς διαμορφώθηκε αυτό το μικρό αγόρι και κατόπιν ο νεαρός άνδρας, με τα διαδοχικά τραύματα που βίωσε στη διάρκεια όλων των πρώτων χρόνων της ζωής του και που παραμένουν πανταχού παρόντα στη μουσική του.

Θα ήθελα να μοιραστώ αυτό το εκπληκτικό ταξίδι που μπόρεσα να ζήσω, ταυτόχρονα στον χρόνο και στη σκέψη του, χάρη στην ανάγνωση των χειρογράφων του, τα οποία μάς αποκαλύπτουν το πώς, μέσα σε λίγα χρόνια, κατάφερε να ελέγξει το χάος των συναισθημάτων του, μέσω της επεξεργασίας μιας νέας μουσικής και μιας νέας αρχιτεκτονικής.

Θα ήθελα, τέλος, να προσφέρω αυτή την προσωπική μαρτυρία, ώστε ο Ιάννης Ξενάκης –πέρα από τον άνθρωπο που ασχολείται, στην ουσία, με απρόσιτα μαθηματικά– να εμφανιστεί ως ο συγκλονιστικός άνθρωπος που γνώρισα εγώ.

Επί μακρόν –όπως πολλοί που έζησαν τα τραγικά γεγονότα

του πολέμου– έλεγε ότι αρνούνταν το πάθος στην τέχνη του και σχεδίαζε μαθηματικές εξισώσεις για να εξηγήσει τη μουσική του. Δεν λέω πως τα μαθηματικά ήταν, για κείνον, δευτερεύοντα. Είμαι απολύτως σε θέση να γνωρίζω πως ήταν θεμελιώδη, καθώς, για χρόνια, με κυνηγούσε, τρέχοντας μέσα στο διαμέρισμά μας, για να κάνουμε αυτό που ονόμαζε «τα μαθηματικά μου». Και πως, αργότερα, βλέποντάς με να ζωγραφίζω, μου έλεγε και ξανάλεγε, μέχρι την τελευταία του πνοή, ότι χωρίς μαθηματικά δεν θα γινόμουν ποτέ καλή καλλιτέχنيδα.

Ο πατέρας μου ήταν βαθιά εμποτισμένος από τις ιδέες του Πυθαγόρα, για τον οποίο «όλα είναι αριθμοί», καθώς και από εκείνες, αργότερα, του Πλάτωνα, ο οποίος πίστευε σε έναν τέλειο γεωμετρικό κόσμο, που αποτελούνταν από τα τέσσερα βασικά στοιχεία: τη γη, το νερό, τη φωτιά και τον αέρα και για τον οποίο η υπέρτατη τάξη ορίζεται από τα μαθηματικά. Αυτές οι ιδέες διέπουν το σύμπαν μας, το σώμα μας, ακόμη και τις σκέψεις μας και πρέπει να τις χρησιμοποιούμε σε κάθε μορφή δημιουργίας. Έχοντας μεγάλη άνεση με τα μαθηματικά, ακολούθησε αυτή την οδό, φυσικά και αυτονόητα. Ωστόσο, τα μαθηματικά δεν ήταν για κείνον παρά ένα υπέροχο εργαλείο, που του επέτρεπε να κατασκευάσει εξαιρετικά πλούσιες και σύνθετες μουσικές δομές. Ο ίδιος έλεγε ότι, αν σε ορισμένες παρτιτούρες το τελικό μουσικό αποτέλεσμα δεν τον ικανοποιούσε, δεν δίσταζε να αλλάξει τους μαθηματικούς κανόνες που είχε επιλέξει, προκειμένου να δημιουργήσει μια μουσική που θα του άρεσε.

Θυμάμαι ότι μετά από μια συναυλία στο μουσείο Γκιμέ, το 1958 νομίζω, μου είχε ζητήσει να πάρω τον λόγο. Άρχισα να γράφω εξισώσεις, με το σκεπτικό να δείξω πώς μπορούσε κανείς να φτιάξει μουσική με νέους κανόνες, όπως έφτιαχναν, άλλοτε, μουσική με την αντίστιξη, που είναι επίσης ένας κανόνας που μπορεί να μαθηματικοποιηθεί.

Πολλοί σκέφτηκαν τότε ότι, εφόσον υπήρχαν μαθηματικά μέσα στη μουσική μου, αυτή θα ήταν μια ψυχρή μουσική. Και δεν λάμβαναν πια υπόψη όσα άκουγαν. Πληγώθηκα αρκετά από κείνη την έλλειψη κατανόησης.

Ιάννης Ξενάκης

Τούτη η μαρτυρία, που περιγράφει με καθημερινούς όρους αυτόν τον ιδιαίτερο άνθρωπο, αποκαλύπτει το υλικό από το οποίο είμαι φτιαγμένη.

Τούτο το βιβλίο είναι, αναμφίβολα, ο απόηχος εκείνου που έχω δημιουργήσει, μαζί με τη Λουίζ Μπουρζουά [Louise Bourgeois], γύρω από το έργο της: *Louise Bourgeois, l'aveugle guidant l'aveugle* [Λουίζ Μπουρζουά: ο τυφλός οδηγεί τον τυφλό], το 1998. Άλλη μια προστατευτική φιγούρα της ζωής μου. Χάρη στη φιλία της και στην εμπιστοσύνη της, μου επέτρεψε να ανοίξω τον δρόμο, πραγματικά, προς το δικό μου καλλιτεχνικό σύμπαν. Μου επέτρεψε να αναρωτηθώ, ως καλλιτέχνης, γύρω από έργο μιας άλλης καλλιτέχνης, προκειμένου να ριχτώ σε αυτή την αναζήτηση που ανέκαθεν με πάθιαζε: τη χαραυγή ενός έργου.

Προσεγγίζουμε έτσι ορισμένα στοιχεία της παιδικής μας ηλικίας.

Βουτάμε στα μυστήρια και την πολυπλοκότητα της δημιουργικής διαδικασίας.

Μέσω του πατέρα μου, αμφισβητώ σήμερα και το δικό μου σύμπαν.

ΜΑΧΗ ΞΕΝΑΚΗ
Σεπτέμβριος 2014